

До історії флористичного пошуку асканійського степу у XIX–XXI ст.: результати інвентаризацій та критичні коментарі

ВІКТОР ВОЛОДИМИРОВИЧ ШАПОВАЛ

ШАПОВАЛ В.В., 2011: До історії флористичного пошуку асканійського степу у XIX–XXI ст.: результати інвентаризацій та критичні коментарі. *Чорноморськ. бот. ж.*, Т. 7, № 3: 253-266.

У статті подано розгорнуту характеристику інвентаризацій судинної флори асканійського степу у XIX–XX ст. та результати оригінальних досліджень 2003–2010 рр. Результати існуючих інвентаризацій флори уперше зведено у єдиний номенклатурний чекліст зі спільною таксономічною інтерпретацією. За матеріалами аналізу попередніх флористичних зведень, поточних обстежень та критичної ревізії гербарних колекцій конспект судинної флори природного ядра Біосферного заповідника «Асканія-Нова» складає 509 видів, при цьому 33 види зазначені уперше. Зі складеного списку флори вилучено 73 види, ще 26 зберігають критичний таксономічний статус.

Ключові слова: асканійський степ, судинна флора, результати інвентаризацій, критичний аналіз, номенклатурно-таксономічна редакція, сучасний конспект

SHAPOVAL V.V. 2011: **To history of floristic search of the Ascanian steppe in XIX–XXI century: inventory results and critical comments.** *Chornomors'k. bot. z.*, Vol. 7, № 3: 253-266.

Detailed description of inventories of vascular flora of the Ascanian steppe during XIX–XX centuries and results of original researches in 2003–2010 are given in the paper. The results of all floristic inventories are collected firstly into a unified nomenclatural checklist with general taxonomic interpretation. According to analysis of previous floristic works, current observations and critical revision of herbarium collections, a synopsis of vascular flora of the core area of the Biosphere Reserve «Ascania Nova» includes 509 species with 33 species recorded firstly. 73 species are excluded from the list, 26 species still have critical taxonomic status.

Key words: Ascanian steppe, flora of vascular plants, inventory results, critical analysis, nomenclatural and taxonomic redaction, current synopsis

ШАПОВАЛ В.В., 2011: **К истории флористического поиска асканийской степи в XIX–XXI вв.: результаты инвентаризаций и критические комментарии.** *Черноморск. бот. ж.*, Т. 7, № 3: 253-266.

В статье представлена развернутая характеристика инвентаризаций сосудистой флоры асканийской степи в XIX–XX вв. и результаты оригинальных исследований 2003–2010 гг. Результаты имеющихся инвентаризаций флоры впервые сведены в единый номенклатурный чеклист с общей таксономической интерпретацией. По материалам анализа предыдущих флористических сводок, текущих обследований и критической ревидии гербарных коллекций конспект сосудистой флоры природного ядра Биосферного заповедника «Аскания-Нова» составляет 509 видов, при этом 33 вида указаны впервые. Из составленного списка флоры исключены 73 вида, еще 26 сохраняют критический таксономический статус.

Ключевые слова: асканийская степь, сосудистая флора, результаты инвентаризаций, критический анализ, номенклатурно-таксономическая редакция, современный конспект

Поширені конспекти флор, флористичні списки і чеклісти, попри стандартну, досить формальну структуру і прикру монотонність, є запорукою поступу у пізнанні об'єму флори, її організації та окремих тенденцій у багаторічному вимірі. Це узагальнений зріз знань на конкретному етапі, цілком закономірний і необхідний при накопиченні матеріалу щодо змін складу, оцінки чисельності та поширеності, конкретизації існуючих та фіксації нових місцезростань рослин у ході натурних реінвентаризаційних обстежень, ревізії гербарних колекцій, критичного аналізу попередніх флористичних зведень та окремих публікацій по флорі регіону. Проблема лише у тому, що подібні зрізи лишаються і будуть періодичними, без претензій на «остаточний вердикт» у констатації об'єму, таксономічного складу флори і його номенклатурної редакції. Разом із тим, ядро флори та її «контури» у ході багаторічних планомірних досліджень виразно окреслюються, стабілізується загальний об'єм флористичного списку, а зміни починають носити коригуючий характер.

У цьому контексті флора асканійського степу позиціонує себе не надто «принадним» об'єктом флористичного пошуку, оскільки історія її стаціонарних досліджень сягає глибини понад 170 р., існує ряд детальних флористичних зведень цієї території з сучасною площею усього 11054 га, причому сама флора природно збіднена: «... число растений, произрастающих на территории Аскания-Нова, поразительно невелико», «Прежде всего бросается в глаза... удивительное убожество Асканийской флоры» [ПАЧОСКИЙ, 1923, с. 97, 135]². Проте, задачі та акценти сучасних флористичних робіт полягають не лише і не стільки у збільшенні загального списку флори, а його ретельній ревізії та номенклатурній переоцінці з «фільтрацією» ненадійних, критичних і застарілих даних.

Стаціонарне вивчення флори асканійського степу бере початок з I пол. XIX ст. – 1832–1843 рр. [ТЕЕТЗМАНН, 1845]. Перший флористичний список цілинного степу (і, почасти, прилеглої території: мастки Асканія-Нова і Дофіне) Ф. Тецманна, агронома за фахом, об'єднує 250 видів. За підрахунками Є.П. Веденькова [ВЕДЕНЬКОВ, 1988, с. 79] «Из общего списка Ф. Тецмана лишь 165 видов имеют отношение к произрастающим в настоящее время на асканийской степи растениям, из них 113 носят современные названия или достаточно известные в ботанике синонимы». Перший конспект флори тоді державного заповідника «Асканія-Нова» (з детальною анотацією щодо чисельності, поширення та фітоценотичної приуроченості конкретного таксону), об'ємом 365–370 видів³, складено Й.К. Пачоським [ПАЧОСКИЙ, 1923]. У пристойному за часом геоботанічному нарисі державного степового заповідника «Чаплі» (Асканія-Нова) М.С. Шалит [ШАЛЫТ, 1930, с. 47] зазначає, що «из приблизительно 400 видов, отмеченных на территории Заповедника (365 видов отмечены И.К. Пачоским и около 35 видов найдено после⁴), лишь не свыше 250 видов встречается в естественных условиях».

² Судинна флора асканійського степу, що локалізується у підзоні біднорізотравних типчаково-ковилових степів, є прогностично «бідною», а при виокремленні її депресійної фракції – рослини, що зростають лише у подах – стає просто «убогою»: цей блок до 1/4 скорочує загальний список флори (усі гідро- та гігрофіти, окремі мезофіти, ксеромезофіти тощо). Означену проблему радикалізує аномально висока частка синантропного елементу. Проте, відносна флористична «бідність» плакорного асканійського степу у жодному разі не є дефектом, недоліком чи вадою. Це природний стандарт і реальний критерій фіторізноманіття біднорізотравного варіанту типчаково-ковилових степів, не викривлений флористично насиченими ерозійними схилами різної експозиції з почасти змитими ґрунтами та виходами гірських порід, що сукупно забезпечують диверсифікацію мікроклімату, еконіш і т.д. з похідними кількісними змінами флористичного складу. Відтак, «бідність» асканійського плакорного степу постає його самобутнім, незайманим «багатством».

³ «Всего 365, или, считая несколько видов не пронумерованных, около 370 видов, причем считались и такие виды, которые безусловно к флоре Аскании принадлежащими считать нельзя» [ПАЧОСКИЙ, 1923, с. 135].

⁴ Перелік останніх не наводиться.

Остальные – это обитатели садов, парков и т.д., тесно связанные с жилищем и деятельностью человека». Чергове зведення судинної флори території заповідного комплексу «Асканія-Нова» належить Є.І. Коротковій [КОРОТКОВА, 1964] – 482 види, у т.ч. 307 означено «природно зростаючими». Конспект флори асканійського степу 1974 р. [ВЕДЕНЬКОВ, ВОДОП'ЯНОВА, 1974] складає 417 видів. Результати реінвентаризації судинної флори природного ядра біосферного резервату «Асканія-Нова» узагальнені у останніх чеклістах Є.П. Веденькова [ВЕДЕНЬКОВ, 1989] та Л.Д. Слонової [ЕЛОНОВА, 1990] – 458 та 478 видів відповідно.

Наведена хронологічна характеристика флористичних інвентаризацій асканійського степу є ескізною та прелімінарною, але у такому форматі, на жаль, розглядалися результати усіх попередніх інвентаризацій у наступних конспектах. Найбільше «дісталось» першому списку Ф. Тецманна [ТЕЕТЗМАНН, 1845; ТЕЕТЦМАН, 1926]: «Деякі, дуже застарілі синоніми назв рослин списку, не дають можливості точно встановити до яких родів (Sp.) рослин вони стосуються» (проф. О. Яната: примітка до статті Ф. Тецманна [ТЕЕТЦМАН, 1926, с. 137]), «Недостатком списка... является то, что Ф. Теетцман для некоторых растений дает очень устаревшие синонимы или приводит названия растений, которые совершенно не известны или сомнительны. Это затрудняет сравнение списка Ф. Теетцмана с данными более поздних исследований» [КОРОТКОВА, 1964, с. 29], «К сожалению, список Ф. Тецмана изобилует устаревшими, неправильными или вовсе неизвестными в научной систематике названиями, что делает его мало пригодным для сравнения с данными более поздних исследований» [ВЕДЕНЬКОВ, 1988, с. 79].

Не абсолютизуючи і не переоцінюючи значимість списку Ф. Тецманна, віддамо йому історичне належне і зазначимо, що список цей потребує куди ретельнішого аналізу та серйозної оцінки. Так, за небагатьма виключеннями, що вимагають значного допуску у синонімізації і таксономічній «екстраполяції» (*Gagea uniflora*, *Astragalus longiflorus*, *Asperula vulgaris*, *Potentilla bifolia*, *Verbascum thapsus*, *Dianthus bicolor* та ін.) чи безапеляційного виключення (тропічний африканський злак *Panicum muticum*, окремі беззаперечно чужинні галофіти типу *Frankenia hirsuta*, *Saussurea salicifolia*, *Gypsophila perfoliata*, *Aster tripolium*, петрофіти та псамофіти (*Cephalaria uralensis*, *Polygonum arenarium*, *Corispermum hyssopifolium*), умброфіти та узлісні елементи (*Senecio doria*, *Geranium bohemicum*), антропофіти (подібні до *Trifolium vesiculosum*) чи «сенсаційні» знахідки *Scandix australis*, *Mycelis muralis* тощо), список цілком розтлумачується з позицій сучасної номенклатури, при цьому території асканійського степу стосується близько 195–200 видів (похибка у інтерпретації допустима, але неістотна). Решта належить, здебільшого, до приморської флори ангалт-кетенського маєтку Дофіне (околиці с. Роздольного Каланчацького р-ну Херсонської обл.)⁵. Безперечно, таке «ліберальне», наближене тлумачення окремих таксономічних одиниць списку Ф. Тецманна далеко не бездоганне, проте зробити це було набагато складніше, чим традиційно відкинути «неправильні і невідомі назви». Отже, до переліку судинної флори асканійського степу, за Ф. Тецманном [ТЕЕТЗМАНН, 1845], належать різною

⁵ У рукописі Ф. Тецманна «Ueber die Sudrussischen Steppen und über die darin im Taurischen Gouvernement belegen Beisitzungen des Herzogs von Anhalt-Kothen» (написано у січні 1842 р.), де подається згаданий флористичний список, були спеціальні примітки «D», що показують належність рослин до приморської флори маєтку Дофіне, але останні не збереглися у оригіналі публікації [ТЕЕТЗМАНН, 1845] та її перекладі 1926 р. [ТЕЕТЦМАН, 1926]. Таким чином, анонсується лише сам факт цих приміток: «Diejenigen Pflanzen, die allein nur dem Meeres-Ufer angehören, und die in den inneren Steppen nicht gefunden werden, sind mit D bezeichnet» [ТЕЕТЗМАНН, 1845, s. 120], «Ті рослини, що ростуть тільки на березі моря, а в степах не трапляються, означено літерою D» [ТЕЕТЦМАН, 1926, с. 137]. Рукопис роботи утрачений [ДРОГОБЫЧ, 1998].

мірою коректні вказівки⁶, «зрозумілі» застарілі синоніми, близькі вікаріантні таксони («аналогі») та випадки хибної номенклатури – «misapplied names», – що з високою вірогідністю чи достеменно стосуються того чи іншого виду асканійської флори. Не обійшлося і без значних припущень та здогадок, але усі ці допуски базуються на логіці елементарного методу виключення, «заміщуючи» неприродно відсутній у списку вид, зростаючий у масі на території степу. Так, під *Lythrum salicaria*, мабуть, розуміється *L. virgatum* L. – поширений асектатор та коедифікатор у лучних та лучно-болотних фітоценозах асканійського степу. Аналогічна ситуація з *Hypericum elegans* (замість забраклого у списку *H. perforatum* L.), *Viola tricolor* (замість *V. kitaibeliana* Schult.) і ще багатьма прикладами, що коментуються у конспекті. Проте, і без цього у списку Ф. Тецманна [TEETZMANN, 1845] лишаються артефакти та прикрі «пропуски»: *Falcaria vulgaris* Bernh., *Convolvulus arvensis* L., *Inula britannica* L., *Festuca valesiaca* Gaudin, нарешті, та ін. (ШАПОВАЛ, 2011).

У підсумку констатуємо, що список Ф. Тецманна [TEETZMANN, 1845] містить не 250 видів (згідно з наведеними порядковими номерами), а усього 248, бо є «паралельні» синоніми (№ 56. *Salicornia prostrata* = № 57. *S. herbacea*) і технічний дубль, спричинений опискою (№ 107. *Veronica spicata* = № 249. *V. spicata*). Поза тим, у списку побутують 3 невизначені види – *Asparagus* sp., *Polygonum* sp. та *Veronica* sp. До загальної характеристики флористичного списку Ф. Тецманна додамо ще перелік та пропорції перших 10-ти родин (у сучасній номенклатурній редакції і таксономічному об'ємі): Asteraceae – 44 (17,7%), Poaceae – 20 (8,1%), Fabaceae – 19 (7,7%), Brassicaceae та Lamiaceae – по 15 (6,0%), Caryophyllaceae – 11 (4,4%), Scrophulariaceae (incl. Veronicaceae) – 10 (4,0%), Ranunculaceae – 8 (3,2%), Boraginaceae – 7 (2,8%) та Apiaceae – 6 (2,4%).

Аналізуюючи наступний список Й.К. Пачоського [ПАЧОСКИЙ, 1923], легко помітити, що із загальної його нумерації (365) «випали» *Camelina sativa* (L.) Crantz, *Cochlearia armoracia* L., *Iris pumila* L., *Allium paniculatum* L. та *Gagea bulbifera* (Pall.) Salisb., а у заключному аналізі списку уперше згадуються *Conringia orientalis* (L.) Dumort. серед групи «сорных элементов (заносных) почв более или менее явно измененных и лишенных нормального растительного покрова» та *Suaeda altissima* (L.) Pall. – «случайно заносный элемент (исчезнувший)». Таким чином, формально (опускаючи проблеми синоніміки і таксономічного статусу) об'єм списку складає 372 види, замість 365, а судячи зі змісту анотацій, у флорі степу присутні 278 (у оригінальній номенклатурно-таксономічній редакції), а не «до 250» [ШАЛЫТ, 1930] чи «205 природно зростаючих» [ВЕДЕНЬКОВ, ВОДОП'ЯНОВА, 1974]. Розподілені ці види по 166 родах 43 родин [sensu ПАЧОСКИЙ, 1923], а не 137 родах 36 родин [ВЕДЕНЬКОВ, ВОДОП'ЯНОВА, 1974] чи 170 родах 40 родин [ВЕДЕНЬКОВ, 1988]⁷, і репрезентують за типологічною схемою Й.К. Пачоського [ПАЧОСКИЙ, 1923] елементи-компоненти степу, семікомпоненти та семіінгредієнти, типові та вторинні інгредієнти степу, псеудокомпоненти тощо. Таким

⁶ Вадою списку Ф. Тецманна [TEETZMANN, 1845; ТЕЕЦЦМАН, 1926] є відсутність авторства таксономічних назв та численні технічні описки: *Tulpa Gesneriana*, *Tulya sylvestris*, *Daucium flavum*, *Erodium cicustarium*, *Kochia hyssopifolia*, *Heracium echioides*, *Bromns sterilis*, *Carduus bamulosus* і т.д.

⁷ Треба зазначити, що диференціальний аналіз загального флористичного списку Й.К. Пачоського [ПАЧОСКИЙ, 1923] по території заповідника досить проблематичний, оскільки поширеність синантропних рослин часто визначалась як «по сорным местам», «по выгонам, при дорогах», «на возделанной и засоренной почве», «пустыри, сорные места», «по сильно истоптаным пастбищам» тощо, через це їх приуроченість до флори цілинного степу невизначена, відтак при інтерпретації статусу виду конкретним дослідником не бракує упередженості та особистісних припущень з наступною розбіжністю у кількісних та структурних характеристиках флористичного списку. Ми виходили з того, що зміст анотації, допустимо, *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik.: «Сорные и возделанные места», – у жодному разі не означає відсутності цього виду у флорі асканійського степу, і означає його екологічний оптимум, а не загальну амплітуду.

чином, систематична пропорція флори реалізується як 1 : 3,9 : 6,5. Спектр очільних родин формують Asteraceae (Compositae) – 43 (15,5%), Brassicaceae (Cruciferae) – 25 (9,0%), Poaceae (Graminae) – 24 (8,6%), Fabaceae (Papilionaceae) – 23 (8,3%), Caryophyllaceae (incl. Silenaceae, Alsinaceae, Paronychiaceae) – 18 (6,5%), Scrophulariaceae (incl. Orobanchaceae) – 15 (5,4%), Liliaceae (incl. Alliaceae, Asparagaceae, Hyacinthaceae) – 13 (4,7%), Apiaceae (Umbelliferae) – 11 (3,9%), Lamiaceae (Labiatae) та Chenopodiaceae (incl. Amaranthaceae) – по 10 (3,6%).

У наступній праці «Наблюдения над целинным покровом в Аскании-Нова в 1923 году» Й.К. Пачоський [ПАЧОСКИЙ, 1926] доповнює флористичний список ще 5 видами: *Allium rotundum* L., *Arenaria graminifolia* Fenzl, *Echium vulgare* L., *Lavathera thuringiaca* L. та *Reseda lutea* L. При цьому, щодо *Allium rotundum*, згаданого при аналізі списку 1923 р. серед інших рослин з «Дополнительного списка растений севера Таврической губернии» [Дойч, ЯНАТА, 1913], зазначено наступне: «Я не включил этих растений в свой список потому, чтобы не смешивать достоверного с сомнительным... Следует еще заметить, что *A. rotundum* попал, очевидно, по ошибке (вместо *A. sphaerocephalum*)» [ПАЧОСКИЙ, 1923, с. 136].

Загалом, Й.К. Пачоським [ПАЧОСКИЙ, 1923, 1926] розширено попередній флористичний список [ТЕЕТЗМАНН, 1845] 162 видами, при цьому не згадуються 84 види, зазначені Ф. Тецманном (із них 49 конкретно флори асканійського степу не стосуються).

За період роботи Науково-степової станції Державного степового заповідника «Чаплі» («Асканія-Нова») у 1922–1931 рр. спеціальні інвентаризаційні роботи по флорі цілинного асканійського степу не передбачались, проте було зроблено чимало «побічних» флористичних знахідок, не оприлюднених у абсолютній більшості. На думку Є.П. Веденькова [ВЕДЕНЬКОВ, 1988, с. 81], про знахідки цього періоду почасти можна судити зі звіту про ботанічну роботу у заповіднику «Чаплі» за 1924–1925 рр. [ШАЛИТ, 1928] та по записах М.С. Шалита, зроблених у його особистому примірнику «Известий государственного степного заповедника «Аскания-Нова»» (1923), де подається список Й.К. Пачоського: «Перечисленные источники позволяют дать названия еще 5 представителям асканийской флоры: это *Althaea fivlifolia* L. (правильно *Alcea vicifolia* L.), *Anagalis arvensis* L., *Gypsophila stepposa* Klok., *Salvia pratensis* L., *Sideritis montana* L.». Безперечно, треба підкреслити критичність цих запозичених «рукописних» приміток-посилань, а з іншого боку, останні мало що додають до флори асканійського степу. Так, *Althaea* зазначається з ботанічного саду, *Anagalis arvensis* – з території зоопарку, *Sideritis montana*, за цими записами, зростає по перелогах. Лишаються 2 критичні таксони, при цьому *Gypsophila stepposa* синонімізується із попередньо зазначеною *G. muralis* L. [ТЕЕТЗМАНН, 1845; ПАЧОСКИЙ, 1923], а *Salvia pratensis*, що згадується набагато раніше Ф. Тецманном [ТЕЕТЗМАНН, 1845], тотожна *S. nemorosa* [sensu ПАЧОСКИЙ, 1923].

У 1964 р. за результатами аналізу літературних даних та обробки гербарної колекції (збори 1947–1960 рр.) Є.І. Коротковою складено новий список флори Magnoliophyta Асканії-Нова (степ, зоопарк, дендрологічний парк та прилеглі агроценози) об'ємом 482 види з 246 родів та 56 родин, при цьому: «Из 482 видов 307 относятся к флоре естественной растительности степи; 175 видов являются большей частью заносными и тесно связаны с деятельностью человека – это обитатели парков, прудов, полей и огородов» [КОРОТКОВА, 1964, с. 30]. Таким чином, список Й.К. Пачоського [ПАЧОСКИЙ, 1923, 1926] розширено 112 видами, що спеціально підкреслено Є.І. Коротковою [КОРОТКОВА, 1964, с. 33] і часто цитується у подальшому [ВЕДЕНЬКОВ,

ВОДОП'ЯНОВА, 1974; ВЕДЕНЬКОВ, 1988 та ін.]⁸. З цього переліку за підрахунками самої Є.І. Короткової [КОРОТКОВА, 1964, с. 33] «около 20 видов относятся к естественной растительности степи». Але реально їх значно більше – 44 (у номенклатурній редакції списку)⁹, означених приміткою «х»): *Sagittaria sagittifolia* L. з водойм Чапельського поду, *Agropyron imbricatum* Roem. & Schult., *A. tesquicolum* Prokud., *Calamagrostis epigeios* (L.) Roth, *Secale sylvestre* Host, *Bolboschoenus maritimus* (L.) Palla, *Allium scythicum* Zoz, *Scilla autumnalis* L., *Polygonum scythicum* Klokov, *Atriplex heterosperma* Bunge, *Obione verrucifera* (M. Bieb.) Moq.-Tand., *Kochia scoparia* (L.) Schrad., *Salsola soda* L., *Arenaria rigida* M. Bieb., *Gypsophila stepposa* Klokov, *Herniaria hirsuta* auct. non L., *Adonis wolgensis* Steven, *Ficaria nudicaulis* A. Kern., *Ranunculus scythicus* Klokov, *Rorippa hybrida* Klokov, *Sedum maximum* auct. non (L.) Suter., *Potentilla impolita* Wahlenb., *P. thyrsoflora* Huels. ex Zimmeter, *Astragalus contortuplicatus* L., *A. pseudotataricus* Boriss., *Vicia pannonica* Crantz, *Tribulus terrestris* L., *Elatine hydropiper* L., *Lythrum hyssopifolia* L., *Falcaria neglectissima* Klokov, *Gonolimon tauricum* Klokov, *Lithospermum czernjajevii* Klokov, *Onosma subtinctoria* Klokov, *Marrubium peregrinum* L., *Mentha micrantha* (Fisch. & Benth.) Litv., *Phlomis hybrida* Zelen., *P. scythica* Klokov & Des.-Shost., *Salvia austriaca* Jacq., *Veronica praecox* All., *Orobanche caesia* Reichenb., *Galium tenuissimum* M. Bieb., *Artemisia pontica* L., *A. boschniakiana* (Bess.) DC. та *Inula germanica* L.

307 видів, «природно зростаючих у степу», репрезентують 174 роди 42 родин. Таким чином, систематична пропорція складає 1 : 4,1 : 7,3, а родовий коефіцієнт – 56,7%. У родинному спектрі домінують Asteraceae (Compositae) – 42 (13,7%), Poaceae (Graminae) – 29 (9,4%), Fabaceae (Leguminosae) – 27 (8,8%), Brassicaceae (Cruciferae) – 23 (7,5%), Caryophyllaceae – 20 (6,5%), Scrophulariaceae – 16 (5,2%), Liliaceae (incl. Asparagaceae, Alliaceae, Hyacinthaceae) – 15 (4,9%), Lamiaceae (Labiatae) – 13 (4,2%), Apiaceae (Umbelliferae) та Boraginaceae – по 12 (3,9%). У цілому, перші 10 родин об'єднують 68,1% загального об'єму флори.

Наступну реінвентаризацію судинної флори асканійського степу почато у 1971 р. Є.П. Веденьковим та В.Г. Водоп'яною [ВЕДЕНЬКОВ, ВОДОП'ЯНОВА, 1974, с. 11–12]: «Наші дослідження... показали, що на території степового заповідника є ще чимало видів рослин, які залишилися не врахованими у флористичних списках. В зв'язку з цим з 1971 р. ведеться планомірна робота з інвентаризації флори степового заповідника. Ці дослідження, а також дані флористичних спостережень під час геоботанічного картографування цілинного степу у 1967–1968 рр., дозволили виявити 67 нових для флори заповідного степу видів квіткових рослин, з яких 33 вперше вказуються для Асканії-Нова. Крім цього, в степу знайдено 34 види, які раніш зустрічалися по антропогенних місцевиростаннях (у парках, на полях і т.д.)». Складений список квіткових рослин заповідного степу «Асканія-Нова» включає 417 видів, які відносяться до 232 родів та 57 родин. З них до аборигенних віднесено 40 родин (?! – В.Ш.), 142 роди та 253 види або 60,7% загального списку. 152 види (36,4%) приймаються «занесеними на степ» і 12 (2,9%) такими, що «мають нез'ясоване походження» [ВЕДЕНЬКОВ, ВОДОП'ЯНОВА, 1974]. Родинний спектр флори асканійського степу за результатами реінвентаризації 1971–1974 рр.

⁸ У дійсності цифра трохи менша – 105 видів. Як було зазначено вище, у списку Й.К. Пачоського [ПАЧОСКИЙ, 1923] згадується не 365, а 372 види, ще 5 цитуються у наступній роботі [ПАЧОСКИЙ, 1926], усього – 377.

⁹ Коли розглядати списки Й.К. Пачоського [ПАЧОСКИЙ, 1923, 1926] та Є.І. Короткової [КОРОТКОВА, 1964] з єдиної таксономічної позиції, що логічно потребує диференціації агрегатних таксономічних одиниць (*Phlomis tuberosa* aggr. [sensu ПАЧОСКИЙ, 1923] = цикл *P. tuberosa* s. str., *P. hybrida* та *P. scythica* [sensu КОРОТКОВА, 1964]), а з іншого боку – синонімізації (генералізації) еколого-географічних рас типу *Ranunculus scythicus* та цілком критичних таксономічних одиниць на кшталт *Rorippa hybrida* чи *Falcaria neglectissima*, цей перелік одразу скоротиться. На додачу, *Arenaria rigida* та *Marrubium peregrinum* присутні у списку 1923 р., і просто пропущені Є.І. Коротковою [КОРОТКОВА, 1964].

формують Asteraceae (Compositae) – 60 (14,4%)¹⁰, Poaceae (Graminae) – 41 (9,8%), Fabaceae (Leguminosae) – 31 (7,4%), Brassicaceae (Cruciferae) – 27 (6,5%), Lamiaceae (Labiatae) – 22 (5,3%), Caryophyllaceae та Scrophulariaceae – по 20 (4,8%), Chenopodiaceae – 19 (4,6%), Liliaceae – 18 (4,3%) та Boraginaceae – 14 (3,4%).

У праці 1978 р. «Краткий анализ нового списка цветковых растений заповедной степи «Аскания-Нова» В.Г. Водоп'янова, коментуючи результати та підсумки інвентаризації 1971–1975 рр., зазначає, що «В настоящее время флористический список заповедной степи насчитывает 451 вид высших цветковых растений... В новый флористический список введены 74 вида новых, впервые указанных нами не только для заповедной степи, но и для списков флоры Аскании-Нова. Из них 67 видов мы нашли непосредственно на степи, остальные 7 видов взяты из литературных источников, в которых имеются ссылки на Асканию-Нова» [ВОДОП'ЯНОВА, 1978, с. 63]. Пізніше Є.П. Веденьков [ВЕДЕНЬКОВ, 1988, с. 82–83] згадує про «68 видов, найденных непосредственно на степи, и 6 видов, введенных в список по литературным источникам, где есть ссылки на Асканию-Нова. Это *Eleocharis macrocarpa* Zoz, *E. scythica* G. Zinserb., *Juncus tenageia* Ehrh., *Astragalus henningii* (Stev.) Boriss., *Vicia olbiensis* Reuter., *Setaria verticillata* (L.) Beauv.» і додає: «Со времени последней инвентаризации прошло девять лет. За эти годы список цветковых заповедной степи пополнился снова. На асканийской целине найдено 6 новых для нее видов. Это *Dianthus pseudoarmeria* M.B., *Linum vulgare* Cass., *Gagea novoascanica* Klok., *Ranunculus sceleratus* L., *Achillea pannonica* Scheele и устойчивая гибридная форма *Achillea leptophylla* M.B. × *A. nobilis* L. Два первых вида обнаружены Е.П. Веденьковым и А.Г. Веденьковой в 1981 г. на участке «Старый», остальные виды А.Н. Красновой в 1982 г. на Большом Чапельском поду и залежах участка «Южный»».

Останнє флористичне зведення території природного ядра Біосферного заповідника «Асканія-Нова» опубліковане Є.П. Веденьковим у 1989 р.¹¹ [ВЕДЕНЬКОВ, 1989], і практично пристайно за часом – у 1990 р. – склад флори уточнено Л.Д. Слоновою [ЕЛОНОВА, 1990] у заключному звіті про НДР відділу біологічного моніторингу і заповідного степу УНДІТ степових районів ім. М.Ф. Іванова «Асканія-Нова» за темою «Реинвентаризация и анализ современного состояния флоры цветковых растений заповедной степи «Аскания-Нова»».

Список 1989 р. складає 458 видів судинних рослин з 244 родів 60 родин. При аналізі змін видового складу флори покритонасінних рослин асканійського степу Є.П. Веденьковим [ВЕДЕНЬКОВ, 1989, с. 45–49] виділено 3 генеральні категорії: 1) «виды, появившиеся в заповеднике за последние 5 лет», 2) «виды, появившиеся в заповеднике за последние 20 лет» та 3) «виды, исчезнувшие с территории заповедника за последние 60 лет». До першої групи належать *Achillea pannonica*, *Dianthus pseudoarmeria*, *Gagea novoascanica*, *Ranunculus sceleratus*, *Linum vulgare* та *Polygonum novoascanicum* Klok. Наступна категорія найбільш численна – 118 видів, розподілених у 9 груп, зокрема: «автохтонные виды, которые ранее на степи не были отмечены или не выделялись из других более крупных видов» (*Artemisia monogyna* Waldst. et Kit., *Gagea paczoskii* (Zapał.) Grossh., *Phlomis stepposa* Klok., *Lamium paczoskianum* Worosch., *Caragana scythica* (Kom.) Pojark., *Silene wolgensis* (Hornem.) Bess. ex Spreng. тощо), «по всей вероятности автохтонные виды, статус, распространение и фитоценотическая роль которых на степи изучены недостаточно» (*Eleocharis klingeii* (Meinsh.) B. Fedtsch., *Astragalus henningii* (Stev.) Klok., *Vicia olbiensis*

¹⁰ З незрозумілих причин у аналітичній частині списку Є.П. Веденькова та В.Г. Водоп'янової [ВЕДЕНЬКОВ, ВОДОП'ЯНОВА, 1974] відсотки вираховані неправильно, хоча похибка незначна.

¹¹ «В настоящей работе приводится список видов цветковых заповедной степи по состоянию изученности флоры на начало 1986 года» [ВЕДЕНЬКОВ, 1989, с. 6].

Reut. ex Timb. та ін.), «занесены на заповідну степь в результате хозяйственной деятельности человека на целинной степи или на сопредельной территории» (*Dactylis glomerata* L., *Lolium perenne* L., *Trifolium sativum* (Schreb.) Crome, *Onobrychis viciifolia* Scop. та ін.), «занесены на целину с семенами костра безостого из Ворошиловградской области при залужении степных дорог весной 1966 г.» (*Berteroa incana* (L.) DC., *Cerinthe minor* L., *Dracocephalum thymiflorum* L., *Stachys recta* L., *Salvia verticillata* L., *Veronica austriaca* L., *Anthemis tinctoria* L., *Centaurea orientalis* L. та *C. trichocephala* Bieb.), «занесены на степь из ботанического парка, где произрастают в древесно-кустарниковых насаждениях и на полянах» (*Arctium lappa* L., *Anthriscus caucalis* Bieb., *Cichorium intybus* L., *Torilis arvensis* (Huds.) Link., *Daucus carota* L. тощо), «занесены на степь из других местностей» (*Taeniatherum asperum* (Simonk.) Nevski, *Melilotus albus* Medik., *Ajuga chia* Schreb., *Teucrium polium* L., *Sideritis montana* L., *Bidens tripartita* L., *Tanacetum vulgare* L., *Veronica polita* Fries, *Adonis flammea* L. і т.д.) та ін.

До категорії зниклих з території степу рослин за останні 60 р. Є.П. Веденьков [ВЕДЕНЬКОВ, 1989, с. 49] зачисляє *Avena persica* Steud., *Allium sphaerocephalon* L., *Orchis laxiflora* Lam., *Polygonum lapathifolium* L., *Petrosimonia triandra* (Pall.) Simonk., *Fumaria vaillantii* Loisel., *Utricularia vulgaris* L. та *Artemisia scoparia* Waldst. et Kit. – «Виды названы в списке И.К. Пачоского (1923) как произрастающие на целинной степи. За последние 20 лет их присутствие на заповедной территории не подтверждено. Причины неизвестны». Перелік, треба сказати, надто критичний. По-перше, у списку Й.К. Пачоського [ПАЧОСКИЙ, 1923] *Avena persica*, а коли бути точним – *A. ludoviciana* Durieu [*A. sterilis* L. ssp. *ludoviciana* (Durieu) Gillet & Magne = *A. persica* Steudel], – та *Artemisia scoparia* зазначаються з прилеглої території і безпосередньо цілинного степу не стосуються. По-друге, *Allium sphaerocephalon* цитується Й.К. Пачоським [ПАЧОСКИЙ, 1923] та його попередником Ф. Тецманном [TEETZMANN, 1845], беззаперечно, замість *A. regelianum* A. Becker ex Iljin. І, по-третє, присутність у флорі асканійського степу *Polygonum lapathifolium* та *Fumaria vaillantii* документується гербарними зборами 1952, 1954 і 1986 рр. [ASCN].

Проти попереднього флористичного зведення [ВЕДЕНЬКОВ, ВОДОП'ЯНОВА, 1974] список Є.П. Веденькова [ВЕДЕНЬКОВ, 1989] зріс на 50 видів і 7 виключені (принаймні не згадуються): *Rosa majalis* Herrm., *Verbascum phlomoides* L., *Secale sylvestre* Host, *Atriplex verrucifera* M. Bieb., *Bassia hyssopifolia* (Pall.) O. Kuntze, *Cirsium vulgare* (Savi) Ten. та *Juncus ranarius* Songeon & Perrier ex Billot.

За матеріалами Л.Д. Слонової [ЕЛОНОВА, 1990] флора судинних рослин, «естественно произрастающих в заповедной степи», об'єднує 478 видів, 237 родів та 56 родин. Поза тим, до списку потрапили «35 интродуцированных и культивируемых видов деревьев и кустарников, 23 из которых произрастают непосредственно на целинной степи». Таким чином, загальний об'єм флори було «роздуто» до 513 видів¹², хоча підкреслено, що «интродукционная флора, занесенная в список инвентаризации, является чуждой естественной растительности, не отражает зонального характера типчаково-ковыльной степи, поэтому при дальнейшем анализе флоры степи эта *адвентивная интродукционная* флора (?! – В.Ш.) из сравнительного исследования исключена» [ЕЛОНОВА, 1990, с. 59–60].

Корисною частиною роботи Л.Д. Слонової [ЕЛОНОВА, 1990] є табличний перелік 49 нових видів квіткових рослин, зареєстрованих на території асканійського степу у

¹² Максимальна цифра – 515 видів – наводиться у аналітичній статті Є.П. Веденькова та Н.Ю. Дрогобич [ВЕДЕНЬКОВ, ДРОГОБИЧ, 1998, с. 12]: «В 1986–1990 гг. проведена очередная реинвентаризация флоры высших растений заповедной степи... Реинвентаризацией зарегистрировано 72 ранее не отмеченных вида, в том числе 18 автохтонных. 50 новых видов – травянистые растения, остальные – асканийские древесно-кустарниковые интродуценты. Теперь флора высших степи включает 515 видов, из них 478 произрастают естественно. Они относятся к 237 родам и 56 семействам».

1986–1990 рр. з рубриками «Кем указан для степи, коллектор», «Год находки» та «Документ (гербарный образец, публикация, отчет)». Проте, до цього переліку є чимало питань, присутні колізії і прикрі недоречності. Зокрема, виявляється, що «В список новых видов включены условно новые виды, т.е. отмечавшиеся в 20-х и 30-х гг., а затем находки их в натуре до сего времени отсутствовали, а также виды, обнаруженные и загербаризированные в межинветаризационный период после 1975 г.» [ЕЛОНОВА, 1990, с. 57]. У числі останніх *Bassia hyssopifolia* (Pall.) O. Kuntze, що значиться у списку Є.П. Веденькова та В.Г. Водоп'янової [ВЕДЕНЬКОВ, ВОДОП'ЯНОВА, 1974] (*Echinopsilon hyssopifolium* (Pall.) Moq.), *Dianthus pseudoarmeria* та *Linosyris vulgaris*, згадані у списку Є.П. Веденькова [ВЕДЕНЬКОВ, 1989], і т.д. У переліку побутують «паралельні» синоніми – під № 45 стоїть *Festuca beckeri* (Hack.) Trautv., № 46 репрезентує *F. laeviuscula* Klokov (= *Festuca beckeri*). Ряд знахідок безпосередньо цілинного степу не стосуються (*Veronica peregrina* L., *Potentilla reptans* L. тощо). Окремі гербарні зразки, що документують «нові види», визначені неточно (*Rumex confertus* Willd., *R. palustris* Smith., *Persicaria hydropiper* (L.) Delarbe). І є ще чимало проблем...

Загальна таксономічна структура флори, за Л.Д. Єлоною [ЕЛОНОВА, 1990], є наступною. У родинному спектрі домінують Asteraceae – 75 (15,7%), Poaceae – 55 (11,5%), Fabaceae – 36 (7,5%), Brassicaceae – 30 (6,3%), Caryophyllaceae та Lamiaceae – по 25 (5,2%), Scrophulariaceae – 23 (4,8%), Chenopodiaceae – 22 (4,6%), Cyperaceae та Polygonaceae – по 14 (2,9%). Родовий коефіцієнт складає 49,3%. Найбільша кількість родів притаманна родинам Asteraceae (38), Poaceae (29), Brassicaceae (23), Caryophyllaceae та Lamiaceae (по 15), Apiaceae (12), Fabaceae (11), Boraginaceae (9), Chenopodiaceae та Ranunculaceae (по 7), Scrophulariaceae (6).

Отже, конспект 1990 р. відображає результати останньої реінвентаризації судинної флори асканійського степу 1986–1990 рр. Безперечно, ці матеріали є застарілими, не відповідають актуальному стану флори, сучасним філогенетичним системам і набутих матеріалам молекулярно-генетичної систематики, відтак потребують нагальних натурних обстежень, критичного аналізу та номенклатурної редакції у руслі численних і кардинальних змін у розумінні рангу та об'єму ряду таксономічних одиниць. Потреба чергової реінвентаризації судинної флори асканійського степу, аналізу її сучасної структури та динаміки актуалізується глобальними процесами синантропізації та фітоінвазій. Поза тим, актуальний чекліст судинної флори є фундаментом комплексу флористичних, фітопопуляційних та фітоценотичних досліджень території Біосферного заповідника «Асканія-Нова».

Реінвентаризацію флори судинних рослин природного ядра Біосферного заповідника «Асканія-Нова» здійснено нами з 2003 по 2010 рр., починаючи з 2006 р. – у рамках НДР лабораторії біологічного моніторингу і заповідного степу за проектом «Вивчити спонтанні довголітні процеси формування клімаксових степових екосистем Біосферного заповідника «Асканія-Нова» – 2006–2010 рр. (ДР № 0106U002556). Загальний план роботи відповідає класичній, відпрацьованій структурі флористичних зведень. Отримані результати узгоджено з даними існуючих інвентаризацій судинної флори асканійського степу XIX–XX ст. [ТЕЕТЗМАНН, 1845; ПАЧОСКИЙ, 1923; КОРОТКОВА, 1964; ВЕДЕНЬКОВ, ВОДОП'ЯНОВА, 1974; ВЕДЕНЬКОВ, 1989; ЕЛОНОВА, 1990], класичних «флор» і монографічних обробок, сучасних флористичних зведень по регіону, матеріалами гербарних фондів Біосферного заповідника «Асканія-Нова» [ASCN], Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України [KW], Херсонського державного університету [KHER], Херсонського краєзнавчого музею [KHEM], Нікітського ботанічного саду – Національного наукового центру НААН [YALT], Ботанічного інституту РАН ім. В.Л. Комарова [LE].

У конспекті було прийнято монотипічну концепцію виду, але цей принцип

дотримано у загальних рисах, не абсолютно, з огляду на таксономічну специфіку, гетерогенність і різномасштабність флористичного складу, традиції і різнобічні підходи до об'єму і статусу окремого виду у сучасних монографічних обробках. При цьому, позиція монографа, хоч і не безапеляційна, але логічно позиціонує себе вагомим аргументом, що фокусує та регламентує різні точки зору і концепції. Номенклатура подана за чеклістом судинної флори України [MOSYAKIN & FEDORONCHUK, 1999] та номенклатурно-таксономічною базою INTERNATIONAL PLANT NAMES INDEX (IPNI) [www.ipni.org], у руслі сучасних номенклатурно-таксономічних обробок, згідно з останніми регіональними конспектами та вузькоспеціальними роботами з критико-таксономічного аналізу і типіфікації судинних рослин [КРИЦЬКА ТА ІН., 2000; КАМЕЛИН, 2001; АСЕЕВА, 2002; МОСЯКІН, 2002, 2003; ФЕДОРОНЧУК, 2003, 2004; ЦВЕЛЕВ, 2006; ЕГОРОВА, 2007; СЕРЕГИН, 2007; МОЙСІЄНКО, 2008; СЫТИН, 2009; ОЛЬШАНСЬКИЙ, 2010; ОСТАПКО И ДР., 2010; YAKOVLEV ET AL., 1996; CZEREPANOV, 2007; HROUDOVA ET AL., 2007; та ін.]. Поза тим, переглядалися та залучалися матеріали з молекулярно-генетичного аналізу, похідних класифікаційних систем і таксономічних ревізій окремих груп Magnoliophyta [RETTIG ET AL., 1992; ALBACH ET AL., 2001, 2004; GARCIA-JACAS ET AL., 2001; GREUTER, 2003; тощо].

До сучасного конспекту флори потрапили усі аборигенні та занесені види судинних рослин (Magnoliophyta), що зростають на території асканійського степу у т.ч. похідні з культури та спонтанно зростаючі культурні («утеклі»).

Щодо об'єму списку, треба окремо розглянути проблему адвентивних деревних біоморф у складі флори¹³. Ясна річ, «просто» ігнорувати зростання останніх у степу – підхід цілком хибний. Вийти із ситуації шляхом штучного обмеження предмету аналізу виключно аборигенними деревними рослинами, конкретніше – чагарничками *Caragana scythica* та *Amygdalus nana* L. – видається нелогічним, оскільки зростання занесених культурних чи природно поширених у регіоні лігнозних форм лишається достеменним і беззаперечним фактом. З іншого боку, починати список флори асканійського степу із *Pinus pallasiana* D. Don чи *Juniperus virginiana* L., що згадуються Л.Д. Елоною [ЕЛОНОВА, 1990, с. 58] «возле антилопника» (околиці Великого Чапельського поду), або включати до складу флори «букет» із *Grossularia reclinata* (L.) Mill., *Spiraea* × *vanhouttei* (Briot) Zabel, *Populus deltoides* Marshall, *Pyrus ussuriensis* Maxim., *Fraxinus americana* L., *Ulmus foliacea* Gilib., *Salix alba* L. і т.д. [ВЕДЕНЬКОВ, ВОДОП'ЯНОВА, 1974; ВЕДЕНЬКОВ, 1989; ЕЛОНОВА, 1990] не виходить через категоричний ейдологічний дисонанс з усталеною фізіономією степу. Зрештою, це порушує саму сутність, природний об'єм і цілісність конкретної флори, ідею і методологічні засади флористичного списку природоохоронної території. З огляду на усі ці нюанси, критерієм «відбору» до списку спонтанно занесеної рослини, здатної утриматись у флорі степу визначений проміжок часу, стала її спроможність до репродукції (формування діаспор) чи дезінтеграції. Таким чином удалось істотно обмежити перелік занесених деревних біоморф та «відкинути» насаджені чи спонтанно зростаючі поодинокі особини, що позиціонують себе рестаційними¹⁴ фітостратегами – лише утримуються на території степу, не маючи змоги розмножитись і поширитись. Так, смугу із *Quercus robur* L. по борозді Новоетапського перелогу репрезентують пригнічені і «приречені» особини з архітектонікою аероксильного куща (поросль), що старіє і не плодоносить.

¹³ «Особое положение во флоре заповедной степи занимает целая группа кустарниковых и древесных видов, встречающихся на степи в виде молодых особей, выросших из семян, или в виде одичавших зарослей, некогда посаженных человеком (квартал 59). Эти виды произрастают, как правило, на целине, примыкающей к ботаническому парку [ВОДОП'ЯНОВА, ВЕДЕНЬКОВ, 1977, с. 54].

¹⁴ Фр. «restant» – залишок, рештки.

Отже за результатами аналізу попередніх флористичних зведень 1845–1990 рр., поточних реінвентаризаційних обстежень 2003–2010 рр. та критичної ревізії гербарних колекцій конспект судинної флори природного ядра Біосферного заповідника «Асканія-Нова» складає 509 видів [ШАРОВАЛ, 2011], при цьому 33 види (6,5% загального об'єму флори) зазначені уперше: *Alopecurus aequalis* Sobol., *Ambrosia artemisiifolia* L., *Anisantha sterilis* (L.) Nevski, *Anthriscus cerefolium* (L.) Hoffm., *Arrhenatherum elatius* (L.) J. Presl & C. Presl, *Blitum glaucum* (L.) W.D.J. Koch, *Bolboschoenus glaucus* (Lam.) S.G. Sm., *Cannabis ruderalis* Janisch., *Carex spicata* Huds., *Centaurea solstitialis* L., *Cynodon dactylon* (L.) Pers., *Cyperus fuscus* L., *Echium biebersteinii* Lacaita, *Fumaria vaillantii* Loisel., *Hordeum murinum* L., *Lamium purpureum* L., *Lathyrus hirsutus* L., *Lemna gibba* L., *Lotus corniculatus* L. aggr., *Medicago* × *varia* T. Martyn, *Microthlaspi perfoliatum* (L.) F.K. Meyer, *Persicaria scabra* (Moench) Moldenke, *Pilosella officinarum* F. Schult. & Sch. Bip., *Polygonum arenastrum* Boreau., *P. neglectum* Besser, *Puccinellia distans* (Jacq.) Parl., *Setaria pumila* (Poir.) Roem. & Schult., *Sonchus arvensis* L., *Suaeda altissima* (L.) Pall., *Taraxacum bessarabicum* (Hornem.) Hand.-Mazz., *Urtica urens* L., *Xanthium albinum* (Widder) H. Scholz та *X. pensylvanicum* Wallr.

Зі складеного списку флори вилучено 73 види, що згадувались попередниками, починаючи з Ф. Тецманна [ТЕЕТЗМАНН, 1845]. Частина їх не стосується території сучасного природного ядра, інші неточно визначені, зведені у синоніми або є сумнівними вказівками, що не підтверджені гербарними зборами: *Agropyron fragile* (Roth) P. Candargy, *A. lavrenkoanum* Prokud., *Agrostis alba* auct. non L., *Anacamptis laxiflora* (Lam.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase, *Anethum graveolens* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Artemisia campestris* L., *A. scoparia* Waldst. & Kit., *A. vulgaris* L., *Asparagus verticillatus* L., *Atriplex hortensis* L., *Brachiaria mutica* (Forssk.) Stapf, *Cakile euxina* Pobed., *Calystegia sepium* (L.) R. Br., *Campanula rapunculus* L., *Cephalaria uralensis* (Murray) Schrad. ex Roem. & Schult., *Chaerophyllum bulbosum* L., *Chrysocyathus wolgensis* (Steven) Holub, *Cleistogenes bulgarica* (Bornm.) Keng, *Corispermum hyssopifolium* L., *Echinops ruthenicus* M. Bieb., *Elytrigia bessarabica* (Savul.) Prokud., *Festuca beckeri* (Hack.) Trautv., *Frankenia hirsuta* L., *Fumaria officinalis* L., *Gagea uniflora* auct., *Galium mollugo* L., *G. verum* L., *Geranium divaricatum* Ehrh., *Glaucium flavum* Crantz, *Glaux maritima* L., *Glycyrrhiza echinata* L., *Goniolimon graminifolium* (Ait.) Boiss., *Gypsophila perfoliata* L., *Heracleum sibiricum* L., *Lappula consanguinea* (Fisch. & C.A. Mey.) Guerke, *Leonurus cardiaca* L., *Lepidium latifolium* L., *Lindernia procumbens* (Krock.) Philcox, *Lonicera tatarica* L., *Malva sylvestris* L., *Marrubium vulgare* L., *Mycelis muralis* (L.) Dumort., *Ononis arvensis* L., *Persicaria hydropiper* (L.) Delarbe, *Phelipanche arenaria* (Borkh.) Walp., *Polygonum arenarium* Waldst. & Kit., *Pseudolysimachion incanum* (L.) Holub, *Rorippa sylvestris* (L.) Besser, *Rosa majalis* Herrm., *R. pisiformis* (Christ) Sosn., *Rumex confertus* Willd., *R. palustris* Smith., *Salicornia prostrata* L., *Salsola soda* L., *Salvia cernua* Besser, *S. stepposa* Des.-Shost., *Sambucus nigra* L., *Saponaria officinalis* L., *Saussurea salsa* (Pall.) Spreng., *Scandix australis* L., *Schoenoplectus tabernaemontani* (C.C. Gmel.) Palla, *Senecio umbrosus* Waldst. & Kit., *Suaeda prostrata* Pall., *Syringa vulgaris* L., *Thalictrum flavum* L., *Tripolium vulgare* Nees, *Triticum aestivum* L., *Urtica dioica* L., *Verbascum phlomoides* L., *Veronica peregrina* L., *Vicia cracca* L. та *V. sativa* L.

Принагідно перерахуємо види-інтродуценти (фанерофіти), що «випали» з формату останнього конспекту, але зазначені у попередніх списках флори асканійського степу чи спеціальних додатках [ВЕДЕНЬКОВ, 1989; ЕЛОНОВА, 1990]: *Armeniaca vulgaris* Lam., *Betula pendula* Roth, *Caragana arborescens* Lam., *Cerasus tomentosa* (Thunb.) Wall., *C. vulgaris* Mill., *Crataegus curvisepala* Lindm., *Fraxinus americana* L., *F. excelsior* L., *Grossularia reclinata* (L.) Mill., *Juglans regia* L., *Malus sylvestris* Mill., *Morus alba* L., *Populus alba* L., *P. deltoides* Marshall, *P. nigra* L., *Pyrus communis* L., *P. ussuriensis* Maxim., *Quercus robur* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Salix alba* L., *Spiraea* × *vanhouttei* (Briot) Zabel,

Tamarix ramosissima Ledeb., *Ulmus carpinifolia* Borkh., *U. glabra* Huds., *U. laevis* Pall. та *Ulmus pumila* L.

Ще 26 видів наводяться нами з критичним таксономічним статусом або як проблемні фітокомпоненти флори асканійського степу – рослини з вірогідністю зростання і подальших знахідок, але не відмічені у ході поточної реінвентаризації: *Achillea euxina* Klokov, *Allium scythicum* Zoz, *Atriplex verrucifera* M. Bieb., *Camelina rumelica* Velen., *Centaurium littorale* (D. Turner) Gilmour, *Cerastium perfoliatum* L., *Cerinthe minor* L., *Diploxys tenuifolia* (L.) DC., *Elatine hydropiper* L., *Eleocharis klingei* (Meinsh.) B. Fedtsch., *Fritillaria meleagroides* Patr. ex Schult. & Schult. f., *Fumaria schleicheri* Soy.-Willem., *Juncus tenageia* Ehrh. ex L. f., *Petrosimonia triandra* (Pall.) Simonk., *Phacelia tanacetifolia* Benth., *Podospermum canum* (C.A. Mey) Griseb., *Potentilla reptans* L., *Psathyrostachys juncea* (Fisch.) Nevski, *Sagittaria sagittifolia* L., *Salvia austriaca* Jacq., *S. nutans* L., *Secale sylvestre* Host, *Stipa maeotica* Klokov et Ossychnjuk, *Utricularia vulgaris* L., *Vicia olbiensis* Reut. ex Timb.-Lagr., *Xanthium strumarium* L.

Нарешті підкреслимо, що у складеному конспекті зібрано 292 синоніми з попередніх флористичних зведень флори асканійського степу та 149 неправильно вживаних номенклатурних назв – «misapplied names». Таким чином, уперше зведено у єдиний номенклатурний чекліст з єдиною (спільною) таксономічною інтерпретацією результати усіх інвентаризацій флори 1845–2010 рр. Цей чекліст, загалом, об'єднує 1022 таксономічні категорії (абсолютна більшість – у ранзі «сучасного» виду), із них лише 509 або 49,8% репрезентують актуальний склад флори.

Генеральні параметри систематичної структури судинної флори природного ядра та позиції спектру 10 очільних родин є такими: Asteraceae – 82 види (16,1%), Poaceae – 61 (12,0%), Fabaceae – 39 (7,7%), Brassicaceae – 32 (6,3%), Lamiaceae – 26 (5,1%), Caryophyllaceae та Chenopodiaceae – по 24 (4,7%), Cyperaceae – 16 (3,1%), Ariaceae та Veronicaceae – по 15 (2,9%). Перші 10 родин об'єднують 65,6% загального об'єму флори. Загальна їх кількість – 63 з 265 родами. Систематична пропорція сучасного складу флори природного ядра реалізується як 1 : 4,2 : 8,1.

Список літератури

- АСЕЕВА Л.А. Система рода *Veronica* L. (Scrophulariaceae) флоры России // Новости сист. высш. раст. – 2002. – Т. 34. – С. 159–173.
- ВЕДЕНЬКОВ Е.П. Основные результаты исследований естественной флоры госзаповедника «Аскания-Нова» // Проблемы инвентаризации живой и неживой природы в заповедниках. – М.: Наука, 1988. – С. 79–85.
- ВЕДЕНЬКОВ Е.П. Флора заповедника «Аскания-Нова» (аннотированный список цветковых растений заповедной степи). – М., 1989. – 52 с.
- ВЕДЕНЬКОВ Е.П., ВОДОП'ЯНОВА В.Г. Флора заповідного степу «Асканія-Нова» // Рослинні багатства заповідного степу і ботанічного парку «Асканія-Нова». – К.: Наук. думка, 1974. – С. 11–58.
- ВЕДЕНЬКОВ Е.П., ДРОГОБЫЧ Н.Е. Основные итоги реинвентаризации флоры природного ядра Биосферного заповедника «Аскания-Нова» // Актуальні питання збереження і відновлення степових екосистем: мат-ли Міжнар. наук. конф., присв. 100-річчю заповідання асканійського степу (Асканія-Нова, 21–23 травня 1998 р.). – Асканія-Нова, 1998. – С. 12–15.
- ВОДОП'ЯНОВА В.Г. Рідкісні, зникаючі та ендемічні види заповідного степу Асканії-Нова // Охорона природи на півдні України. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 55–59.
- ВОДОП'ЯНОВА В.Г., ВЕДЕНЬКОВ Е.П. Новые виды флоры заповедной степи «Аскания-Нова» // Науч.-тех. бюл. УНИИЖ «Аскания-Нова». – 1977. – Ч. 2. – С. 50–56.
- ВОДОП'ЯНОВА В.Г. Краткий анализ нового списка цветковых растений заповедной степи «Аскания-Нова» // Науч.-тех. бюл. УНИИЖ «Аскания-Нова». – 1978. – Ч. 2. – С. 62–65.
- ДОЙЧ А., ЯНАТА А. Дополнительный список растений севера Таврической губернии // Тр. Ест.-истор. музея Таврич. губ. земства. – Симферополь, 1913. – Т. 2. – С. 291–316.
- ДРОГОБЫЧ Н.Е. Франц Тецманн – первый исследователь асканийской степи // Актуальні питання збереження і відновлення степових екосистем: мат-ли Міжнар. наук. конф., присв. 100-річчю заповідання асканійського степу (Асканія-Нова, 21–23 травня 1998 р.). – Асканія-Нова, 1998. – С. 113–116.

- ЕГОРОВА Т.В. Таксономический обзор рода *Eleocharis* R. Br. (Cyperaceae) флоры Европы // Новости сист. высш. раст. – 2007. – Т. 39. – С. 159–192.
- ЕЛОНОВА Л.Д. Реинвентаризация и анализ современного состояния флоры цветковых растений заповедной степи «Аскания-Нова» // Мониторинг состояния геофизической среды и биоты Украинского государственного биосферного заповедника «Аскания-Нова» в его типичном природно-антропогенном ряду экосистем: Отчет о НИР (заключительный) / УНИИЖ «Аскания-Нова». – № ГР 01870098818. – Аскания-Нова, 1990. – 181 с.
- КАМЕЛИН Р.В. Род Лапчатка – *Potentilla* L. // Флора Восточной Европы / Отв. ред. Н.Н. Цвелев. – СПб: Мир и семья; Изд-во СПХФА, 2001. – Т. X. – С. 394–452.
- КОРОТКОВА Е.И. Динамика растительного покрова южно-украинской степи по наблюдениям в Аскании-Нова: дис... канд. биол. наук: 03.00.05 / Ботан. ин-т им. В. Л. Комарова АН СССР – Л., 1964. – 243 с.
- КРИЦЬКА Л.І. ФЕДОРОНЧУК М.М., ЦАРЕНКО О.М., ШЕВЕРА М.В. Типіфікація видів судинних рослин, описаних з України: родини Liliaceae Juss., Alliaceae J. Agardh (I) // Укр. ботан. журн. – 2000. – Т. 57, № 6. – С. 689–696.
- МОЙСІЄНКО І.І. Огляд родини Limoniaceae Lincz. флори України // Чорномор. ботан. журн. – 2008. – Т. 4, № 2. – С. 161–174.
- МОСЯКІН С.Л. Система та фітогеографія *Chenopodium* subg. *blitum* (L.) I. Hiitonen (Chenopodiaceae) // Укр. ботан. журн. – 2002. – Т. 59, № 6. – С. 696–701.
- МОСЯКІН С.Л. Система та фітогеографія *Chenopodium* L. subgen. *Chenopodium* (Chenopodiaceae) // Укр. ботан. журн. – 2003. – Т. 60, № 1. – С. 26–32.
- ОЛЬШАНСЬКИЙ І.Г. Родина Juncaceae Juss. у флорі України (критико-таксономічний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.05 «Ботаніка». – К., 2010. – 19 с.
- ОСТАПКО В.М., БОЙКО А.В., МОСЯКІН С.Л. Сосудистые растения юго-востока Украины. – Донецк: Изд-во «Ноулидж», 2010. – 247 с.
- ПАЧОСКИЙ И.К. Список растений, обитающих на территории Государственного Заповедника «Аскания-Нова» // Изв. Гос. Степного Заповедника «Аскания-Нова». – Херсон, 1923. – Т. II. – С. 97–144.
- ПАЧОСКИЙ И.К. Наблюдения над целинным покровом в Аскании-Нова в 1923 году // Вісті Держ. Степового Заповідника «Чаплі» ім. Х. Раковського. – Харків, 1926. – Т. III. – С. 17–47.
- СЕРЕГИН А.П. Род *Allium* L. (Alliaceae) во флоре Восточной Европы: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. биол. наук: спец. 03.00.05 «Ботаника». – М., 2007. – 26 с.
- СЫТИН А.К. Астрагалы (*Astragalus* L., Fabaceae) Восточной Европы и Кавказа: систематика, география, эволюция: автореф. дис. на соискание уч. степени докт. биол. наук: спец. 03.00.05 «Ботаника». – СПб, 2009. – 48 с.
- ТЕЦМАН Ф. Про південно-російські степи та маетки герцога Ангальт-Кетенського, що знаходяться в Таврії // Вісті Держ. Степового Заповідника «Чаплі». – Харків, 1926. – Т. III. – С. 121–146.
- ФЕДОРОНЧУК М.М. Критична ревізія деяких родів триби Sileneae DC. (підродина Caryophylloideae) родини гвоздичних (Caryophyllaceae Juss.) флори України // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Серія біологія. – Чернівці: Рута, 2003. – Вип. 169. – С. 140–150.
- ФЕДОРОНЧУК М.М. Таксономічний аналіз роду *Silene* L., sensu lato (Caryophyllaceae Juss.) флори України // Наук. вісник Ужгородського ун-ту. Серія біологія. – Ужгород, 2004. – Вип. 14. – С. 92–102.
- ЦВЕЛЁВ Н.Н. Краткий конспект злаков (Poaceae) Восточной Европы: начало системы (трибы Vamvuseae – Vromeae). *Conspectus brevis Poacearum Europae Orientalis: initium systematis* (tribus Vamvuseae – Vromeae) // Новости сист. высш. раст. – 2006. – Т. 38. – С. 66–113.
- ШАЛИТ М.С. Звіт про ботанічну роботу в Державному степовому заповіднику «Чаплі» (Асканія-Нова) за період 1924–1925 рр. // Вісті Держ. Степового Заповідника «Чаплі». – Харків, 1928. – Т. V. – С. 91–94.
- ШАЛЫТ М.С. Геоботанический очерк Государственного Степного Заповедника Чапли (б. Аскания-Нова) // Бюл. фітотехнічної станції. – Мелітополь, 1930. – Т. I. – С. 29–52.
- ШАПОВАЛ В.В. Про перший список флори асканійського степу Ф. Тецманна (Teetzmann, 1845) та результати його критико-таксономічного аналізу // Флорологія та фітосозологія: зб. наук. праць. – К.: Фітон, 2011. – Т. 2. – С. 95–100.
- ALBACH D.C., SOLTIS P.S., SOLTIS D.E., OLMSTEAD R.G. Phylogenetic analysis of the Asteridae based on sequences of four genes // *Annals of the Missouri Botanical Garden*. – 2001. – Vol. 88. – P. 163–212.
- ALBACH D.C., MARTÍNEZ-ORTEGA M.M., FISCHER M.A., CHASE M.W. A new classification of the tribe Veroniceae – problems and a possible solution // *Taxon*. – 2004. – Vol. 53. – P. 429–452.
- CZEREPANOV S.K. *Vascular Plants of Russia and Adjacent States (the Former USSR)*. – Cambridge: University Press, 2007. – 532 p.
- GARCIA-JACAS N., SUSANNA A., GARNATJE T., VILATERSANA R. Generic delimitation and phylogeny of the subtribe Centaureinae (Asteraceae): a combined nuclear and chloroplast DNA analysis. – *Annals of Botany*. – 2001. – Vol. 87. – P. 503–515.

- GREUTER W. The Euro+Med treatment of Astereae (Compositae) – generic concepts and required new names // Willdenowia. – 2003. – Vol. 33. – P. 45–47.
- HROUDOVA Z., ZÁKRAVSKÝ P., DUCHÁČEK M., MARHOLD K. Taxonomy, distribution and ecology of *Bolboschoenus* in Europe // Ann. Bot. Fennici. – 2007. – Vol. 44. – P. 81–102.
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. Vascular plants of Ukraine: a nomenclatural Checklist / Ed. S.L. Mosyakin. – Kiev: M. G. Kholodny Institute of Botany, 1999. – xxiv + 346 p.
- RETTIG J.H., WILSON H.D., MANHART J.R. Phylogeny of the Caryophyllales – gene sequence data // Taxon. – 1992. – Vol. 41. – P. 201–209.
- ШАПОВАЛ В.В. Re-inventory results of a vascular flora of the ascanian steppe for 2003–2010 // 8th European Dry Grassland Meeting. Dry Grassland of Europe: biodiversity, classification, conservation and management, Uman', 13–17 June 2011: Abstracts & Excursion Guides. – Uman': Publisher-polygraphic center "Vizavi", 2011. – P. 58.
- ТЕЕТЗМАНН F. Ueber die Sudrussischen Steppen und uber die darin im Taurischen Gouvernement belegen Beisitzungen des Herzogs von Anhalt-Kothen // Beitrage zur Kenntniss des Russischen Reiches und der angrenzenden Lander Asiens. – St. Petersburg: Akademie der Wissenschaften, 1845. – S. 89–135. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.google.com.ua>.
- УАКОВЛЕВ G.P., СЫТИН A.K., РОСКОВ YU.R. Legumes of Northern Eurasia. A checklist. – London: Royal Botanic Gardens, Kew, 1996. – 724 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ildis.org>.

Рекомендує до друку
І.І. Мойсієнко

Отримано 20.12.2011 р.

Адреса автора:

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.Е.
Фальц-Фейна
вул. Фрунзе, 13,
Асканія-Нова, Чаплинський район, Херсонська
область, Україна
75230
e-mail: shapoval_botany@ukr.net

Author's address:

F.E. Falts-Fein's Biosphere Reserve «Ascania Nova
Frunze Street, 13
Ascania Nova, Chaplynka district,
Kherson region, Ukraine
75230
e-mail: shapoval_botany@ukr.net